

Tekst en foto's Ruud en Ina Metselaar*

Valchiavenna Deel 1

Inleiding

Rijdend over de provinciale weg SS36 richting Chiavenna passeren we eerst het Lago di Mezzola, vroeger het noordelijkste deel van het Comomeer, rechts liggen de Rhetische Alpen, links het Piano di Chiavenna, een vlak veeteelt gebied begrensd door de Lepontische alpen met aan de voet de rivier de Mera.

In Chiavenna loopt een weg in noordelijke richting door de Valle di Spluga naar de Splugapas, en een weg is oostelijke richting door het Val Bregaglia naar de Malojapas

Vanuit de Alpen stromen de rivieren Mera en de Liro, die bij Mese in de Mera stroomt. Samen monden ze uit in het meer van Mezzola en stromen daarna uit in het Comomeer. Het meer van Mezzola was in de Romeinse tijd nog een deel van het Comomeer en tot de overstroming van 1520 mondde ook de rivier de Adda hierin uit.

Een korte geschiedenis

Uit opgravingen blijkt dat het gebied al vanaf het stenen tijdperk, direct na de laatste ijstijd, bewoond is geweest. Voor de Romeinen, die hier de Via Francisca aanlegden, was het dal de belangrijke verbindingroute van de Po-vlakte naar de Duitse gebieden in het noorden, over de Spluga-, de Maloja- en de Septimer-pas. In de stad Clavenna (Chiavenna) zijn veel voorwerpen gevonden die erop wijzen dat de stad druk werd bezocht door kooplieden en soldaten. Toen het Romeinse rijk in de 4^e-5^e eeuw verzwakte, werden de 'castra' gebouwd, d.w.z. versterkte steden zoals Como en Chiavenna. De daaropvolgende invasies van de Germaanse volken hebben niet geleid tot kolonisatie van dit gebied. Onder Karel de Grote werd ook dit gebied gekerstend en viel het onder het diocees Como. Het was ook de bisschop van Como die feodale rechten verleende over deze gebieden. In 1335 werd het Valchiavenna deel van het hertogdom Milaan. De Visconti en de Sforza heersers bevestigden aan Chiavenna de privileges die het al had gekregen van de keizers en de bisschoppen van Como en Chur. In 1406 beleende hertog Giovanni Maria Visconti de pieve van Chiavenna en het beneden dal van de Mera tot aan Olonio aan Baldassarre Balbiani uit Varenna, die Graaf van Chiavenna werd. Hij liet het kasteel dat nu nog in Chiavenna ligt, bouwen.

Ook ontwikkelden zich de handelswegen. De intensiteit van de handel is af te lezen uit het aantal en het belang van de markten. Naast de eerdergenoemde markt van Olonio, had met zekerheid Chiavenna in 1436 een markt in oktober. Daarnaast hadden de hertogen grote belangstelling voor het ijzer uit de bergen. Dit gaf impulsen aan de oude mijnbouw tradities, die al in de 13^e eeuw waren gedocumenteerd. Men benutte de ijzeraders in de bergen van Novate en Verceia. De

¹ Verzoeken om toezending per email aan: rmetselaar@on.nl

mineralen kregen een eerste behandeling in de ovens dicht bij de mijnen en gingen daarna naar de smeltovens. Deze hadden grote hoeveelheden houtskool nodig, die uit het hout van de naburige bossen werd gestookt. Het ijzer werd voor een deel gebruikt voor de vervaardiging van landbouwgereedschappen, voor hoepels voor wielen en vaten en voor sloten. Maar het ijzer was ook een belangrijk exportartikel naar de Po-vlakte.

Vanaf het moment waarop Chiavenna de overheersing door de Visconti's erkende, nam de handelsactiviteit sterk toe, hoewel er ook nu niet altijd rust heerste. Zo werd de stad in 1486 door de Grigioni in brand gestoken. Een verbetering trad op toen eind 1500 Ludovico il Moro een muur rond de stad liet bouwen. Overigens moesten de kosten daarvan door de gemeente zelf worden opgebracht. In de eerste decennia van 1500 werd het historisch centrum van Chiavenna gebouwd, zoals we dat nu nog kennen. Men bouwde huizen langs de Mera, tegen de stadsmuur; langs de handelsstraten kwamen de typische huizen van de kooplieden, met winkels en magazijnen op de begane grond en de woning daarboven. In de wijk van de ambachtslieden bewerkte men de pietra ollare en waren er langs de Mera molens en leerlooierijen. Het stadsdeel buiten de muren, Oltremera, ontwikkelde zich al in de 15^e eeuw, toen er herbergen, stallen en magazijnen werden gebouwd.

Palazzo Balbiani in Chiavenna

In 1512 verkeert het hertogdom in een crisis en daarvan maken de Grigioni gebruik om het Valtellina en Valchiavenna te bezetten. Afgezien van een interval van twintig jaar in begin 1600, zouden de Grigioni aan de macht blijven in deze gebieden tot 1797. De grens tussen het hertogdom en de Grigioni was de lijn van de Monte Legnone naar de Monte Berlinghera. Dit

was ook de bovengrens van de Tre Pievi.

Onder de Grigioni bevonden Valtellina en Valchiavenna zich in een bijzondere positie met betrekking tot de religieuze ontwikkeling die Europa zo in beroering bracht. Vanaf het moment, in 1517, waarop Martin Luther zijn pleidooi voor een religieuze vernieuwing van de kerk van Rome in de openbaarheid bracht, waren er vrijwel overal mannen die zich ervan los maakten en nieuwe wegen zochten. Al spoedig waren er vele groepen die zich rond eenzelfde meester schaarden en eenzelfde 'confessie' aanhingen. Voor ons is vooral van belang het zwinglianisme, ontwikkeld door Ulrico Zwingli in Zürich en verbreid onder de Grigioni. In Italië was het katholicisme diepgeworteld en velen die de kerk trouw bleven, probeerden ook van binnenuit veranderingen te bewerkstelligen. De grote massa van gelovigen bekeerde zich dan ook niet tot het protestantisme. Het waren vooral hoogontwikkelde individuen, priesters, monniken, handelaars en edelen die de veranderingen aanhingen. Wanneer het voor hen onmogelijk werd in Italië te blijven, zochten ze een schuilplaats in het buitenland, in de tot het protestantisme bekeerde landen; Valtellina en vooral Valchiavenna waren door hun geografische positie en door de regering van de Grigioni, ideale plaatsen voor deze vluchtelingen. Er zijn talrijke namen bekend van grote

Italiaanse humanisten die in Valtellina en Valchiavenna toevlucht zochten. De resultaten waren niet overal hetzelfde: het succes van de evangelisatie was groter in Valchiavenna dan in Valtellina. Chiavenna werd het centrum van een grote literaire activiteit en hervorming. Ook Piuro, Mese en Prata waren belangrijke centra voor hervorming.

In 1762 sloten de Grigioni een verdrag met de Habsburgse keizer over de grenzen van het gebied maar met daarin ook de geheime afspraak dat de keizer geen druk zou uitoefenen om de protestantse gezinnen te laten verwijderen, die zich in het Valchiavenna hadden gevestigd. Gebruikmakend van handige voorwendsels hadden de Grigionese burgers namelijk aanzienlijke vermogens in gronden opgebouwd in Valtellina en Valchiavenna, waarheen velen met gezinnen en bedienden naar toe getrokken waren.

In de 18^e eeuw groeide echter het verzet tegen de overheersing van de Grigioni. Ook kwamen er adhesiebetuigingen van vooral de adel aan de idealen van de verlichting.

Poort van Santa Maria, opgericht in 1741 ter ere van de commissaris van de Grigioni, Ercole Salis

Onder de regering van de Grigioni kwam het steeds meer tot de praktijk van verkoop van de publieke ambten. Door deze verkoop kwamen deze bij de gemeenschappen, die ze weer bij opbod verkochten aan de eigen burgers. Wie een aanstelling wilde verkrijgen moest over veel geld beschikken; en uiteraard probeerde men het terug te verdienen als men erin geslaagd was die te verkrijgen. Het geld moest vooraf betaald worden, dus wie rijk was kon makkelijker een aanstelling krijgen en deze vernieuwen. Tussen de verschillende families ontstonden dan ook tegenstellingen of men ging juist allianties aan om de baantjes te bemachtigen. Echter maakte de corruptie van functionarissen en de politieke en economische overmacht van enkele families van Grigioni, waaronder in het bijzonder die van de Salis, de situatie delicaat.

In 1786 werd een protestbrief naar de landdag van de Grigioni gestuurd en in 1797 kwam er opstand waarbij de gouverneur werd afgezet en er op vele plaatsen de vrijheidsboom werd geplant. Al in datzelfde jaar lijfde Napoleon het gebied in bij Cisalpijnse Republiek. De aanvankelijke vreugde hierover was echter van korte duur. De Fransen gedroegen zich als onderdrukkers en verboden alle uitingen van de katholieke cultuur, vele kloosters werden gesloten, waarbij de goederen in beslag werden genomen. Dit leidde tot een opstand in Delebio op 12 juli 1798 en in 1799 werden de Fransen verdreven door de Oostenrijkse troepen. Na de gewonnen slag bij Marengo (14 juni 1800) dwong Napoleon de Oostenrijkers tot vrede en kwam het gebied onder de

tweede Cisalpijnse Republiek. Deze duurde tot de Fransen werden verslagen bij Leipzig en op 18 april 1821 kwamen de Oostenrijkers terug in Milaan.

Onder de Habsburgers werden vele openbare werken uitgevoerd en kwamen vele nieuwe wegen tot stand. Zo was de weg naar Chiavenna over de rots van Verceia bijzonder gevaarlijk, terwijl het verdere stuk over de Splugapas in zeer slechte conditie verkeerde. De verbeteringen hiervan veroorzaakten een merkbare toename van de transitohandel in het dal.

De Oostenrijkse overheersing zou echter niet lang standhouden. In 1848 begon de eerste onafhankelijkheidsoorlog tegen de Oostenrijkers. In Chiavenna riep Maurizio Quadrio de republiek uit, maar gezien de politieke en militaire verhoudingen waren deze pogingen gedoemd te mislukken. Francesco Dolzino verzamelde 300 man en stelde zich daarmee op 22 oktober van dat jaar tegenover de troepen van generaal Haynau rond Verceia (zie ook Fontana di Dolzino). Dit dorp werd daarop samen met het aangrenzende Campo door de Oostenrijkers in brand gestoken. In 1859 begon de 2^e onafhankelijkheidsoorlog en in december van dat jaar werd Luigi Torelli gouverneur van Valtellina en Valchiavenna en in 1860, na de 3^e onafhankelijkheidsoorlog, werden de gebieden onderdeel van het nieuwe Italië.

Het Piano di Chiavenna

De hoofdweg door het dal, de SS.36, loopt van Nuova Olonio over Verceia, langs Novate Mezzola, Samolaco en Prato Campportaccio naar Chiavenna. Parallel daaraan loopt een weg aan de andere kant van de rivier de Mera. We zullen beide routes beschrijven.

Nuova Olonio

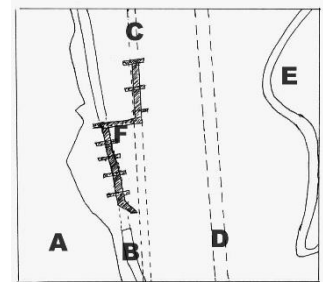
Toen bisschop Ninguarda in het begin van de 16e eeuw de parochies langs het Comomeer bezocht, schreef hij dat er van het vroegere Olonio geen spoor meer terug te vinden was. Drie eeuwen lang bleef het Pian di Spagna een moeras dat regelmatig onder water liep en een broeinest voor malariamuggen was. Dit duurde tot de priester Luigi Guanella naar deze streek kwam met het plan ze te gaan ontginnen. Op 29 september 1900 wist hij een gebied van ongeveer 44 ha te kopen en bracht hij een groep gehandicapten mee die hij hier aan het werk zette. In het begin werd hij van alle kanten uitgelachen, maar al snel slaagde hij er in Venetiaanse grondwerkers, technici en landbouwdeskundigen te overtuigen van zijn plannen en al in het voorjaar had hij bijna 3 ha goede grond die hij liet bewerken door diezelfde mannen die door de maatschappij altijd waren buitengesloten. Nog een jaar later werd een begin gemaakt met de landbouwkolonie S. Salvatore, die in de loop van de tijd zou uitgroeien tot een nieuwe nederzetting. In 1905 werd don Guanella door de minister van landbouw onderscheiden met een zilveren medaille. Rond zijn instituut voor gehandicapten groeide het dorp Nuova Olonio met een kerk, een schooltje en nieuwe inwoners. De kerk van S. Salvatore, die in 1903 in Romaanse stijl werd opgetrokken, staat aan de zuidkant van het dorp langs de SS.36. Links van het heiligdom zien we een witmarmeren buste van Don Guanella. De voorgevel van de kerk is uitgevoerd in graniet, met in de lunet van het portaal een mozaïek uit 1945, dat de *Madonna del lavoro* uitbeeldt met op de achtergrond het dorp en het instituut van Don Guanella. Ook binnen de kerk vinden we een herinnering aan de stichter van de kolonie in een fresco aan de linkerwand met de *Madonna die aan don Guanella verschijnt*.

Vercèia

Het dorp komt reeds voor in een document uit 1092. In de 17e eeuw, gedurende de strijd om het Valtellina tussen de Grigioni en de Spanjaarden, werd het dorp herhaaldelijk betrokken bij

militaire acties. In februari 1625 werden de Spaanse troepen bij het dorp verslagen door de Grigioni, maar al in september van hetzelfde jaar wisten de Spanjaarden, onder de Duitse kolonel Von Pappenheim, het dorp weer te heroveren door een overval vanuit de vallei van Codera. Ter herinnering hieraan bewaart men in de parochiekerk nog een schilderij, geschonken door de baron Von Pappenheim. Tijdens de pest in 1629-30 raakte het dorp vrijwel geheel ontvolkt en in de jaren daarna groeide het inwoneraantal langzaam doordat velen uit de vallei van S. Giacomo zich hier vestigden.

Vanuit het zuiden komend stuiten we op een bergrug die, vóór de aanleg van een tunnel, een vrijwel onneembare barrière vormde. Er kwam eerst verandering toen in 1818 door de Oostenrijkse regering de militaire weg naar de Spluga werd aangelegd. Toch was er in eerdere eeuwen wel een verbinding mogelijk. Toen de Grigioni in de 17e eeuw het Valchiavenna en Valtellina bezet hielden, hadden ze een verbinding nodig tussen die twee dalen. Zij legden daarom een pad aan over de bergen bij Verceia (het ‘Sasso Corbé’) onder de weidse naam ‘Strada dei Cavalli’. Het pad is het eenvoudigst te vinden door in Verceia bij de kerk de weg omhoog te nemen tot even voorbij de hoogstgelegen huizen van het dorp. Het smalle voetpad leidt over de berg tot het even voorbij de tunnel bij de provinciale weg uitkomt.

*Links: De oude tunnel naar Verceia (links) en de spoortunnel (rechts), daartussen de ingang van het Fortina di Verceia
Boven: A: Lago di Mezzola, B: oude tunnel, C: spoor-tunnel, D: nieuwe tunnel, E: Verceia, F: gangenstelsel van het fort*

Er zijn vlak voor de zuidelijke ingang van de tunnel overigens nog twee andere punten die ons eraan herinneren dat deze weg van grote strategische betekenis was. Even voor de weg de bocht naar de tunnel ingaat is aan de rechterkant een parkeerstrook waar we een monument zien met de naam ‘**Fontana Dolzino**’. Zoals te lezen valt op de plaquette en het gedicht van Carducci, hield Francesco Dolzino met zijn manschappen in oktober 1848 op dit punt een tien keer sterkere Oostenrijkse militie zes dagen lang tegen. Deze Dolzino (1810-1855) was een aanhanger van Mazzini in de strijd voor onafhankelijkheid van Italië. Gedurende de Oostenrijkse bezetting was hij vele malen de leider in verschillende gevechten. Toen hij hoorde dat de Oostenrijkers van de zuidkant de tunnel bij Verceia naderden, gebruikte hij een slee waarop hij een kanon bevestigde en een mortier en beschoot van boven af de vijandelijke troepen.

De tweede herinnering aan een oorlog is vrijwel onzichtbaar. Het betreft het 'Fortino di Verceia'. Boven de oude tunnel naar Verceia is in 1917 een ongeveer 500 m lange schuil/vluchtgang met zijkamers uitgehouwen in de rotsen voor het Italiaanse leger. De ingang bevindt zich op het talud tussen de oude tunnel en de treintunnel, maar ze is door de begroeiing vanaf de straat nauwelijks zichtbaar.

Na de tunnel komen we direct in het dorp Verceia. Het ligt aan het begin van de vallei van de Ratti met de gelijknamige rivier. Vanuit het dorp loopt een voetpad, het 'sentiero Italia', steil omhoog. Na circa twee uur bereikt u, op 1287 m hoogte, een groep niet meer bewoonde huizen van Frasnedo. Bij het dorp ligt het kerkje Madonna della Neve en in de zomermaanden is de Rifugio Frasnedo geopend. Voor de echte bergwandlaars/klimmers zijn er talloze paden beschikbaar. Over de Passo di Primalpia (2476 m) is zelfs de Costa dei Cech bereikbaar.

Wandelkaart van het Piano di Chiavenna met de belangrijkste valleien

Vervolgen we de autorit over de SS36.

Na Verceia volgt het plaatsje **Campo** met een waterkrachtcentrale gebouwd in 1934-36. Het gebouw is van buiten bekleed met graniet en het wordt beschouwd als een goed voorbeeld van industriële architectuur. Vanuit het dorp loopt een goed begaanbaar pad waarlangs men in 1,5-2 uur S. Giorgio (748 m) bereikt. Van daar kan men door een schitterend en onbedorven landschap verder lopen naar Cola (1018 m).

Novate Mezzola

Het dorp werd in het begin van de 11^e eeuw gesticht door de bisschop van Como, die vanwege de bevolkingstoename nieuwe landbouwgebieden zocht. Dicht bij het dorp lagen twee kastelen, het *Castrum Novati* aan het begin van de vallei van Codera en het *Castrum Mezzolae* bij Riva. Beide

kastelen werden door de Grigioni ontmanteld na de mislukte inval van Gian Giacomo Medici in 1525. Evenals Vercèia had het dorp ernstig te lijden onder de strijd tussen de Spanjaarden en Grigioni, gevolgd door de pestepidemie. In de zomer van 1793 was Novate het toneel van een internationaal schandaal. Twee Franse ambassadeurs, die door het gebied van de bevriende Grigioni op weg waren naar Venetië, werden in de plaatselijke herberg gearresteerd door de Oostenrijkse politie van aartshertog Ferdinand.

De parochiekerk van de SS. Trinità, uit de tweede helft 15e eeuw, is het belangrijkste voorbeeld van de barok in het Valchiavenna. Ze is van binnen geheel gedecoreerd met stucwerk en fresco's. Vele van de fresco's zijn van de hand van de bekende kunstenaars Giulio Quaglio, Pietro Bianchi, Giovan Battista en Gian Paolo Recchi die we ook tegenkwamen in de Tre Pievi. Vrij uniek is dat het oude kerkhof, uit de 18e eeuw, niet naast de kerk ligt maar verder verwijderd in de via S. Fedele. Tegenover het stadhuis, op Piazza Europa 51b, ligt het kleine **museum Picaprèda**⁺, dat is gehuisvest boven de openbare bibliotheek. Dit brengt de winning van het SanFedelino graniet in beeld. Vele generaties inwoners van het dorp werkten in de steengroeven, genoemd naar het dichtbijgelegen kerkje. Aan het eind van de 18e eeuw begon men graniet te winnen in de buurt van het kerkje, in het begin van de 19^e eeuw werd het werk verplaatst naar de andere kant van de Mera bij Riva. Van hieruit werd het materiaal per schip vervoerd over de meren en de Adda naar vrijwel alle grote steden in Lombardije, waar men het graniet vooral gebruikte voor bestrating. Naar schatting werd er in de vijf jaar voor de Eerste Wereldoorlog 82.000 ton bewerkt graniet per trein vervoerd van Novate Mezzola naar Milaan, Piacenza, Modena, Reggio Emilia en vooral Bologna. In de hoogtijdagen werkten er in twintig steengroeven 600-700 arbeiders, vele afkomstig uit de Veneto en het gebied rond Bergamo. Nu is er nog slechts één groeve in gebruik. Wel is er nog de marmergroeve Sanfedelino die u passeert op de provinciale weg naar Chiavenna.

Novate Mezzola ligt aan de noordpunt van het lago di Mezzola. Dit meer, dat zich oorspronkelijk uitstreckte tot Chiavenna, vormde tot in de Romeinse tijd één geheel met het Comomeer en was bevaarbaar tot Samolaco. Aan de zuidkant werd de verbinding met het Comomeer verbroken door de aanvoer van slib door de Adda en aan de noordkant voerde de Mera grote hoeveelheden slib en stenen mee, waardoor uiteindelijk het huidige meer van Mezzola werd gevormd. Een uitloper van het meer aan de noordkant strekt zich uit langs Novate Mezzola tot Riva.

Vanuit Novate heeft men toegang tot de vallei van Codera met talrijke zijdalen en evenveel excursie mogelijkheden. Op 825 m hoogte ligt Codera waar nog enkele huizen worden bewoond. Aan het begin van het gehucht staat het 17e-eeuwse kerkje van Johannes de Doper. Ook kan men beginnend aan de noordkant van het dorp, een aardige wandeling maken naar de huizen van Montagnola (579 m, 1 uur)

De kerk van de SS.Trinità

De kerk dateert waarschijnlijk uit de 15e eeuw, maar werd eind 1600 verbouwd. De voorgevel is van Gian Maria Quaglio uit 1694. We zien twee nissen met marmeren bustes van de heiligen *Petrus en Paulus*. Van binnen is de kerk geheel gedecoreerd met stucwerk en fresco's. In het eerste vak links een aantal madonna afbeeldingen en het orgel, gebouwd door Carlo Prata uit Gera Lario in 1686. In het derde vak afbeeldingen uit het boek Genesis. In de *kapel van het Kruis*, links, hangen vijftien olieverfschilderijen van Giulio Quaglio, terwijl het plafond is gedecoreerd met fresco's. Op het marmeren altaar uit 1688 van Michele Boffa hangt een schilderij van het *Kruis*

⁺ Gratis toegang. Open op zondag 14.30-17.30

met *S. Stefano* en *S. Sebastiano* uit 1638, waarschijnlijk van Recchi. In de *kapel van de Rozenkrans* hangen vijftien schilderijen van het *Mysterie van de Rozenkrans*, toegeschreven aan Quaglio. Het priesterkoor heeft tegen de achterwand fresco's van de *Trouw*, *Hoofden van Putti*, en *de Hoop*. Op het hoofdaltaar in zwart marmer, zien we een werk van Giovan Battista en Gian Paolo Recchi uit Como (1643).

De SS36 volgend, komen we na Prato Camportaccio in Chiavenna. Vanuit Novate Mezzola is er echter ook een alternatieve route over de SP2, die via Era, Casenda, S. Pietro, Gordona en Mese in Chiavenna uitkomt.

In Novate Mezzola verlaten we daartoe de SS 36 door na het station onder de spoorlijn door te gaan en de alternatieve, minder drukke route nemen die dicht bij de rivier de Mera blijft. Na 3,8 km slaan we links af over een brug over de Mera en komen dan op de *Strada Trivulzio*, genoemd naar de Franse maarschalk die van 1500 tot 1512 als Heer van de Tre Pievi en graaf van het Mesolcina en Valchiavenna, de eerste pogingen ondernam om de vlakte van de Mera te ontginnen. Door het graven van kanalen wist hij een groot gebied tussen Era en S. Pietro toegankelijk te maken.

Meteen na de brug is links de afslag naar **Casenda** waar de wandelroute naar het kerkje S. Fedelino begint (Zie voor een beschrijving van deze wandeling mijn Nieuwsbrief 2021-4). Helemaal aan het begin van deze wandelroute ligt de ruïne van het kerkje van S. Giovanni all'Archetto.

Fresco op het kerkje van S. Giovanni all'Archetto

De muren zijn grotendeels bedolven onder het puin dat bij talloze overstromingen van de riviertjes Casenda en Meriggiana werd afgezet. Aan de noordmuur staat de klokkentoren, die gedurende de 17 en 19^e eeuw vele malen veranderd is. De gevel heeft nog een goed bewaard fresco daterend uit de 16^e eeuw dat *Johannes de Doper* uitbeeldt en geschilderd is door de lokale schilder Prevosti.

4 km noordelijk van Casenda ligt **Era**. Hier, zowel als in het volgende dorp, **S. Pietro**, vinden we nog de typische plattelandswoningen van het Valchiavenna. Het zijn huizen met twee verdiepingen, beneden de keuken en de *stüa*, boven de kamers. Vaak is er een buitentrap.

Tussen Casenda en Era loopt ook nog een aantrekkelijke weg wat hoger tegen de berg, door kastanjabossen, langs de thans niet meer bewoonde gehuchten Fontanedo en Montenuovo. Als we uit Era langs de hoogstgelegen huizen de weg omhoog nemen, bereiken we op 400 m hoogte het kerkje van S. Andrea, voor het eerst genoemd in 1335. In de apsis zijn enkele kostbare fresco's bewaard gebleven uit de 16^e eeuw, van de school van Gaudenzio Ferrari. Vanaf dit punt hebben we een prachtig uitzicht over de vlakte met de Mera. In de buurt van het kerkje stond vroeger een

kasteel, gebouwd onder Trivulzio, dat van belang was voor de verdediging van de hele vallei. Het werd in de 17^e eeuw gesloopt.

Ruim 2 km verder naar het noorden ligt het dorpje S. Pietro met vele karakteristieke oude woningen. Vanuit het dorp loopt een weg omhoog door de bossen naar de oude gehuchten Roncione en Badogna. De weg wordt de Via dei Crotti genoemd, vanwege de talrijke natuurlijke

ruimtes in de rotsen. In een aantal hiervan zijn incisies in de rotswanden gevonden.

San Pietro

Bij S. Pietro steken we de Mera weer over. De weg rechtdoor komt bij S. Cassiano weer op de SS36 uit. We slaan echter linksaf en volgen de weg SP2

naar Gordona. Op deze route zien we links boven ons de op 655 m hoogte gelegen **Torre di Segname**, één van de laatst bewaard gebleven signaaltorens van het Valchiavenna. De toren, die 's avonds verlicht wordt, is vanuit het dal zichtbaar. Het is mogelijk de toren te bezichtigen; de sleutel van het hek is verkrijgbaar bij het gemeentehuis van Gordona.

Torre di Segname

Wandeling naar de Torre di Segname

Vanuit Gordona kan men met de auto in de richting Roncione rijden tot de huizen van Zuccoli, na een bruggetje loopt een muilezelpad omhoog. Na wat huizen en stallen van Runchiasc is er links een pad dat we laten liggen, blijf op de hoofdweg die eindigt in Bedogna. Hier zijn twee paden: over het linker (D14) bereiken we na circa 2 uur Sorboggia, het andere pad (D15)

loopt naar de toren. Na een beton bruggetje volgen we het voetpad dat met rood-wit-rood of wit-rood is aangeduid. In de verte is de toren al zichtbaar. Na een wijngaard zien we huisjes vóór we

een kastanje bos ingaan; we gaan over een beek, langs een losstaande baita en volgen de rood-wit-rode aanduidingen naar de toren. De toren heeft een vrijwel vierkant grondplan (2,4 x 2,2 m) en heeft muren van ca 1 m dikte en is aan de noordkant 9,5 m hoog. Ze wordt voor het eerst genoemd in een document uit 1213 maar stamt waarschijnlijk al uit de 9^e of 10^e eeuw. Hoewel er schietgaten in de muren zijn, was ze vooral bedoeld als uitzichttoren.

Voor de terugweg is er ook nog een alternatieve route, die ik hier niet zal beschrijven. Het interessante van deze route is dat u langs een enorm grote zwerfsteen komt, zo groot dat men er in 1799 een huis onder heeft gebouwd, het Ca'Pipeta.

Het is ook mogelijk de toren te bereiken vanuit S. Pietro. Beginnend in Badogna op 323 m is het ongeveer een uur lopen naar de toren.

Gordona

Ook interessant bij Gordona is de waterval in de Boggia, op een richtingwijzer is aangegeven in bruine letters: met "Cascata della Boggia". Iets verderop is de waterkrachtcentrale "Centralino dell'Edipower", die in 1927 werd aangelegd en toen als de grootste in heel Europa gold.

De Cascata della Boggia

Sinds enkele jaren is de weg vanuit Gordona door het **Val Bodengo** verhard (tickets voor de weg zijn a 5 Euro verkrijgbaar bij de bars in het dorp of het restaurant Dunadiv ca 3 km van het begin van de weg) en trekt deze veel bezoekers. De weg slingert omhoog langs enkele crotti,

waarvan er één voor het publiek open staat, naar Cimavilla, vervolgens naar Bedolina (946 m) en blijft berijdbaar tot Bodengo (1030 m). Een deel van de bezoekers komt om te gaan kanovaren in de kloof van de Boggia bij Bodengo, vele andere sportievelingen komen voor de klimrotsen enkele km verderop bij Corte Terza (dit stuk is niet goed berijdbaar met een gewone personenwagen).

Net buiten Gordona ligt op een vrijstaande rots het kerkje van S. Caterina al Castello. We bereiken het via een voetpad dat langs 18^e-eeuwse kapelletjes slingert, met de namen van families uit het dorp die ze lieten bouwen. Deze kruisweg loopt langs oude wijngaarden met muurtjes die met klimop zijn begroeid. Volgens de gedenksteen uit 1300 in de voorgevel, werd het kerkje in het midden van de 14^e eeuw gebouwd door de bisschop van Como, naast het nu verdwenen kasteel.

Gordona ligt aan het begin van de vallei van Bodengo. Het kerkje in Bedolina uit 1674 is gesticht door emigranten in Napels. De kerk van Bodengo werd halverwege de 15^e eeuw gebouwd op de plaats waar men eerder de doden ten gevolge van de pest had begraven. De kerk heeft een opvallend scheefstaande klokkentoren.

Wellicht interesseert het u dat in Gordona de fabriek staat van het bekende Birra Spluga.

Er is ook een verharde weg vanuit Gordona langs Colorado (329 m) door de vallei van de Forcola naar de gehuchten Foppo (942 m) en Voga (1057 m).

Mese

Op niet meer dan twee km noordelijk van Gordona bereiken we Mese, waar sinds 2002 het museum van de Valchiavenna Brandweer is gevestigd[#]. Dit museum toont vooral de technische ontwikkelingen in de eerste helft van de 20^e eeuw.

Bij opgravingen in de jaren vijftig en in 1972 werden in het dorp de resten gevonden van een begraafplaats uit de IJzertijd.

In Mese ligt ook het restaurant Crotasc waar u genieten kunt van de lokale gerechten en de wijnen kunt proeven van een van de beste producenten van Valtellinawijnen, Mamete Prevostini². Van harte aanbevelen.

Na Mese bereiken we Chiavenna. Linksaf gaat de weg over Campodolcino naar de Splugapas en naar het bekende wintersportcentrum Madesimo, rechts af de weg door het val Bregaglia over de Malojapas richting S. Moritz. In Nieuwsbrief 2024-3 beschrijf ik een rondwandeling door Chiavenna, maar eerst volgt nu een korte notitie over de weg terug van Chiavenna over de SS36 naar Novate Mezzola.

Vanuit Mese kunt u rechtdoor de SP2 blijven volgen naar Chiavenna (zie Nieuwsbrief 2024-3)

De terugweg van Chiavenna richting Colico

Prata Camportaccio

Kies in Chiavenna de SS36 richting Colico. De eerste plaats die we tegenkomen is Prata Camportaccio, een zeer oud dorp, dat al in documenten uit de 10^e eeuw vermeld wordt. De parochiekerk van S. Eusebio dateert uit 1178 maar werd in de 17^e eeuw verbouwd. Naast de kerk staat een zware klokkentoren. De fresco's in de kerk dateren uit 1913 van Luigi Tagliaferri. In de kerk vinden we meerdere marmerwerken die werden geschonken door emigranten uit Napels. Andere giften van emigranten zijn een zilveren processiekruis uit 1674 uit Venetië en een zilveren beker uit geciselleerd zilver van emigranten uit Napels. Interessant is ook het doek in de kapel rechts van Andrea Micheli il Vicento (1616) dat de *Madonna met kind verschijnend aan S. Miro* voorstelt.

Vanuit Prata kan men een aardige wandeling maken naar Uschione (836 m), een dorpje aan de oostkant van Chiavenna.

Na Prata bereiken we S. Cassiano met iets daar voorbij een afslag naar S. Pietro. De weg loopt nu langs de brede vlakte van de Mera met weilanden, maïsvelden en hier en daar wat populieren. Dit gebied is bekend vanwege de fokkerij van trekpaarden.

Na S. Cassiano en Somaggia bereiken we Novate Mezzola. Kort voor Novate, ter hoogte van Riva ziet u links de rotswand waar marmer wordt gewonnen.

[#] Geopend op zaterdag 15-18 u.

² Geopend van donderdag tot zondag voor lunch en diner.